

رود و رودخانه

رودخانه

دو رشته کوه البرز و زاگرس، که به صورت سدی در مقابل جریان حرکت توده های هوای شمال، شمال غرب، غرب و جنوب غربی ایران قرار گرفته اند، سبب بارش باران در بهار و پاییز و برف در زمستان می شوند و در واقع همین ریزش های جوی هستند که منبع اصلی تامین آب رودخانه های کشور به شمار می آیند. رودخانه های ایران به طور کلی، از نظر مقدار آب به دو دسته رودهای دائمی و رودهای موقت یا فصلی تقسیم می شوند. از مهم ترین رودخانه های دائمی می توان؛ ارس، اترک، باهو کلات، تجن، تلخه رود، جاجرود، جراحی، حبله رود، دالکی، زرینه رود، زاینده رود، سفیدرود، سمینیه رود، کارون، کر، کرج، طالقان رود، مند، هریرود، هیرمند را نام برد.

کارون

رود کارون تنها رود ایران است که به آب های بین المللی و اقیانوس راه دارد. طول این رودخانه ۹۵۰ کیلومتر است. سرچشمه اصلی رود کارون، آب کاج از زردکوه بختیاری در رشته کوه زاگرس است که با ورود به شوشتر در خوزستان به دو شاخه گرگر و شطیط تقسیم می شود ولی دوباره در جنوب شوشتر به هم متصل شده و سپس رود دز در شمال اهواز به این رودخانه ملحق می شود. علاوه بر این ها، رود کارون، با ورود به خرمشهر، دوشاخه شده و یکی از شاخه ها به اروندرود در مرز ایران و عراق می ریزد و دیگری با ادامه مسیر به خلیج فارس می پیوندد.

رودخانه کارون، تنها رودخانه ایران است که بخشی از آن قابل کشتیرانی است. بدین معنی که؛ آن قسمت از این رودخانه که بین بند قیر و خرمشهر واقع شده و شامل مجموعه آب رودخانه های کارون و دز می باشد، قابل کشتیرانی است و طول این مسیر به طور تقریبی به ۱۹۰ کیلومتر می رسد.

ارس

رودخانه ارس، یکی از مهم ترین و پرآب ترین رودخانه های شمالی ایران در منطقه آذربایجان و نیز نوار مرزی بین ایران و جمهوری آذربایجان محسوب می شود. طول این رودخانه، ۱۰۷۲ کیلومتر است که ۴۵۰ کیلومتر آن به نوار مرزی بین المللی اختصاص دارد. حدود ۱۲ درصد آب این رودخانه از خاک ایران، ۳۴ درصد از خاک

ترکیه و بقیه از جمهوری آذربایجان و ارمنستان تامین می شود. بدین ترتیب که؛ رودخانه ارس از کوه های آناتولی ترکیه سرچشمه گرفته و پس از طی مرکز ترکیه، نخجوان، جلفا و ارمنستان به خاک ایران وارد شده و پس از عبور از مرز ایران به دریای خزر می ریزد. همچنین این رودخانه دارای ۸۰۵ جزیره کوچک و بزرگ خالی از سنکه است که بر اساس قرارداد مرزی، ۴۲۷ جزیره آن به ایران و ۳۸۲ جزیره به جمهوری آذربایجان تعلق دارد. البته جریان رود ارس از غرب به شرق است و در شمال شهرستان اهر و دشت مغان جاریست و زمین های وسیعی از جلگه مغان را آبیاری می کند.

وجود طبیعت غنی منطقه ارسباران در جنوب رودخانه ارس و منطقه کیامکی در کناره رود ارس یکی دیگر از ویژگی های منحصر به فرد این منطقه به شمار می آید. در اینجا به پوشش گیاهی و درختی، گونه جانوری، گونه پرندگان و آبزیان این مناطق در کناره ارس اشاره می شود.

پوشش گیاهی و درختی: ارس، افرا، بارانک، بلوط، بید، زرشک، زغال اخته، سرخدار، گیلان وحشی، گردو، ممرز، نسترن.

گونه جانوری: آهو، تشی، پلنگ، روباه، خارپشت، خرس قهوه ای، خرگوش، سیاه گوش، شغال، قوباغه راه راه، قوچ، کل و بز، گراز وحشی، گربه وحشی، گرگ، لاک پشت برکه ای، مارال، مار آتشی، مار آبی، کور مار، مارمولک، میش ارمنی، وزغ معمولی.

گونه پرندگان: آبچلیک پاسرخ، آبچلیک تالابی، آبچلیک آواز خوان، آبچلیک نوک سربالا، آلت، اردک سرحنایی، اگرت بزرگ، اگرت کوچک، باکلان، باکلان کوچک، بالابان، بوتیمار، پرستوی دریایی، تنجه، توکای ساه، چنگر، چنگر نوک سرخ، حوایل خاکستری، خوتکا، دراج، زاغی، سیاه خروس، قرقاول، قوی فریاد کش، عقاب طلایی، غاز خاکستری، طاووسک، طرلان، کبک، کله سبز، کاکایی صورتی، کاکایی نقره ای، کشیم کوچک. آبزیان: امور، اسبله، زرد پر، سوف، سیم، ماهی سفید، فیتوفاک، کاراس، کپور معمولی.

رودخانه باهو کلات با طول تقریبی ۳۱۳ کیلومتر، از رودخانه های پرآب سیستان و بلوچستان به شمار می آید. این رودخانه، از کوه پیرآباد در جنوب شرقی ایرانشهر و شمال غربی رودخانه سرباز، سرچشمه گرفته و پس از جذب آب های جاری منطقه کوهستانی جنوب بلوچستان، وارد نواحی سرباز، باهو کلات، پیشین و دشتیاری شده و در نهایت با ادامه مسیر به خلیج گواتر در دریای عمان می ریزد.

رودخانه باهو کلات در مناطق مختلف دارای نام های گوناگونی است؛ این رودخانه از محل سرچشمه تا سرباز، «ریگاب»، از سرباز تا بخش راسک «سرباز»، از سرباز تا باهو کلات، «مزن کور یا رودخانه بزرگ» و از باهو کلات تا خلیج گواتر «باهو» نامیده می شود. از مهم ترین شاخه های رودخانه باهو کلات می توان به: رودهای کتجو، سرکور، نسکند، شیرکور، مچ کور، نلینت، سو رواشان، پیشین و کستک اشاره کرد. همچنین، وجود تمساح ایرانی، یکی دیگر از ویژگی های مهم این رودخانه محسوب می شود.

پوشش گیاهی و درختی: درخت کنار، کلیر، گز، درخت سریش، درخت چش و گیاهانی چون نی، کهور، خزرهره، کرچک.

گونه جانوری: تمساح پوزه کوتاه تالابی، جبیر، خرگوش، راسوی خاکستری هندی، روباه، دراج، سنجاب محلی شمالی، سوسمار، شغال، لاک پشت سبز دریایی، گرگ، هوبره.

گونه پرندگان: بالابان، حواصیل هندی، سارگپه چشم سفید، عقاب ماهیگیر، گیلان شاه بزرگ، گیلان شاه

حنایی، مینا، هوبره

آبزیان: ماهی گل خور

رودخانه جاجرود

رودخانه جاجرود در شمال تهران واقع شده و یکی از مهم ترین رودهای دایمی استان تهران به شمار می آید. این رودخانه با جهت شمال غرب- جنوب شرق با طول ۴۰ کیلومتری از ارتفاعات کوه های کلون بستک، خرسنگ کوه از رشته کوه های البرز سرچشمه می گیرد. همچنین آب های جاری در فشم، میگون، دماوند، آهار . به این رود می ریزند

رودخانه جاجرود نقش بسزایی در تامین آب شرب و برق تهران دارد، به همین دلیل یکی از مهم ترین سدهای ایران، یعنی سد لتیان بر روی این رودخانه احداث شده است. آب این رودخانه زیستگاه مناسبی برای سرد آبی مثل خانواده ماهیان سالمون، کپور ماهی و سیاه ماهی است

پوشش گیاهی: به دو منطقه گرمسیری و استپی تقسیم می شود. گیاهان منطقه گرمسیری: اسپند، اشنان، پرنده، تاغ، جغجغه، خارشتر، درمنه، قیچ، کاروان کش، کور، گون، گز و گیاهان منطقه استپی: درمنه، کلاه حسن، چوبک، گون، آویشن، بومادران، کاکوتی، پونه کوهی. از درختان: زالزالک، گوجه وحشی، زرشک، انجیر، شیرخشک و بادامک، سرو کوهی، زیرک چال، بارجمالی، ارس

گونه جانوری: آهو، بز و کل، پلنگ، سوسمار، قوچ و میش، کاراکال، گراز، مارمولک، انواع مارها

گونه پرندگان: اردک سر سبز، باقرقره، خوتکا، حواصیل خاکستری، حواصیل سفید، زاغی، زاغ، کلاغ، طرلان، انواع گنجشک.

آبزیان: ماهی قزل آلا، ماهی سیاه، سالمون، کپور ماهی.

زاینده رود

زاینده رود که در منابع تاریخی، زنده رود، زندک رود، زین رود، زرن رود و رود اصفهان نامیده می شد، در مرکز ایران و با جهت غرب به شرق جریان دارد. بخش اعظم این رودخانه در شهر اصفهان جریان دارد و در واقع رگ حیاتی و عامل اصلی سرسبزی و حاصلخیزی اصفهان محسوب می شود و سه پل مهم تاریخی، یعنی: سی و سه پل، پل الله وردی خان و پل خواجه از زمان صفویان، بر روی این رودخانه در اصفهان بنا شده است. رودخانه زاینده رود، از چشمه جانان، در دامنه های زردکوه بختیاری، حد فاصل اصفهان و لرستان سرچشمه می گیرد. این چشمه که به طرف شرق جریان می یابد در طی راه با چشمه ای به نام چهل چشمه پیوند خورده و سپس در ناحیه فریدون، دو چشمه مهم دیگر به نام های خرسنگ و کدونگ با آن ملحق می شوند. البته انشعاب

دیگری نیز به نام زرین رود از طرف جنوب یعنی چهارمحال به این رودخانه اضافه می شود. اما به طور کلی مهم ترین انشعاب این رودخانه، پیوستن رود کوه‌رنگ در جنوب غربی روستای قلعه سبز در شمال غرب فارس، است. بالاخره زاینده رود پس از مشروب کردن زمین های بهلان، قورتان، رنگ ده، قلعه سیان بالا، شریف آباد، فیض آباد، فیلورجان، کرنشان، فخرآباد، کله سیج، بداغ آباد، چم یوسف علی و تعدادی دیگر از توابع اصفهان، در فاصله ۱۲۵ کیلومتر جنوب شرقی اصفهان به باتلاق گاو خونی می ریزد.

پوشش گیاهی: اسکنبیل، اشنان، بابونه، درمنه، پروانه آسا، قیچ، گل جالیز، گندمیان، گون، گز، گلبرگ نازک، لارک.

آبزیان: کپور ماهی، ماهی گامبوزیا، لاک پشت، مار آبی.

زرینه رود

زرینه رود یا چغاتو، از طولانی ترین رودهای استان آذربایجان غربی، است که با طول ۲۳۰ کیلومتر در شمال غربی ایران واقع شده است. این رودخانه از کوه های چهل چشمه کردستان، حدفاصل سقز و بانه سرچشمه گرفته و از عبور عبور از شهرهای شاهین دژ و میاندوآب به دریاچه ارومیه می ریزد. از رودهایی که در مسیر جریان زرینه رود به آن می پیوندند می توان: رودخانه های خورخوره و ساروق در شهرستان تکاب، رودهای هولاسو، هاچه سو و محمودآباد و آجرلو چای در شهرستان شاهین دژ و رود لیلان چای در شهرستان میاندوآب نام برد. همچنین امکان قایقرانی به منظور تفریح بر روی این رودخانه وجود دارد. زرینه رود در دوره حکومت مغولان، به نام پسر دوم چنگیز خان یعنی چغتای یعنی خروشان نام گذاری شده

آبزیان: کپور ماهی، ماهی سفید، ماهی اسپيله، زردماهی.

رودخانه کرج

رود کرج، با طول تقریبی ۷۵ کیلومتر، جزو رودخانه های پر آب دامنه جنوب البرز، در حد فاصل بیلقان تا دیزین قرار دارد. این رودخانه از ارتفاعات خرسنگ کوه، سرچشمه گرفته و پس از عبور از شیب تند دره ها و صخره ها، به دریاچه نمک در نزدیکی شهر قم می ریزد. مهم ترین سرشاخه های این رودخانه می توان: کندر، کندرآب، دره انگلج یا وینه، دره نوجان، رشک بهشت، شاه دزد، خور، سیجان، چاران، سرزیارت، گوراب، ارنکه، هفت چشمه، خوزنکلا، مورود، وصال دره، شلنک، سرک، لانیز، شهرستانک، گرماب، سرنسا، ولایتروود- دیزین، پی کنار، سوتک و وارنگه رود، را می توان نام برد. همچنین چشمه های مهم تامین کننده آب این رودخانه عبارتند از: چشمه های سوتک، سفید سوتک، شیرکمر، سیکنو، کریم چال، وارنگه رود، نمرک، قل قل چشمه سرزیارت، شاهی خور، هفت چشمه، چشمه دره، قصرناصرالدین شاه، بیدار چشمه باغستان و پی کنار. پوشش گیاهی: انواع پونه های خاردار، خارشتر، اسپرس، استروکالوس (گون)، چوبک، یونجه، خاکشیر، اسپند، سنگ، ختمی، شیرین بیان، تلخه بیان، درمنه، قدومه، زنبق و شقایق. آبزیان: قزل آلاهی خال قرمز، قزل آلاهی رنگین کمان، ماهی خیاطه، سس ماهی یا لب پهن، ماهی سر مخروطی سیاه فلس، سیاه ماهی و ماهی سفید. علاوه بر امکان ماهیگیری در این رودخانه، محیط مناسبی برای انواع ورزش های آبی از جمله اسکی روی آب، قایقرانی و غواصی است.

طالقان رود

طالقان رود، رودخانه مهم شهر طالقان است که از کوه های کندوان و کهار بزرگ در شمال تهران سرچشمه گرفته و با جهت شرق به غرب، پس از عبور از حاشیه جنوبی شهر طالقان و ۱۱ کیلومتری غرب روستای شهرک به رودخانه های اندج و الموت می پیوندد و در نتیجه پیوستن این رودها به طالقان رود، رودخانه پرآب شاهرود به وجود می آید. بالاخره، رودخانه شاهرود با ادامه مسیر در دره شاهرود به رودخانه سفید رود در منجیل می ریزد. طول رودخانه طالقان، حدود ۱۸۰ کیلومتر است که از شاخه های مهمی چون: علی زان، خسبان و الموت رود از کوه های تخت سلیمان سرچشمه می گیرد. پوشش گیاهی و درختی: آویشن، برنجاسف، بومادران، تره کوهی، ریواس، جوشیر، سنگ، صعلب، کاسنی، گون، گل های شقایق، درخت بادام کوهی، بید، چنار، زرشک، زالزالک، زیتون، سیب، گردو، گلابی، گیلاس. گونه جانوری: بز کوهی، خرس، خرگوش، روباه، سمور، شغال، کفتار، گراز، گرگ.

گونه پرندگان: زاغچه، دم جنبانک، شاهین، عقاب، قوش، کبک دری، کرکس.
آبزیان: ماهی زردپر، ماهی سفید رودخانه ای، ماهی قزل آلاهی رنگین کمان، ماهی کپور.

سفید رود

رودخانه سفید رود، با طول تقریبی ۷۶۵ کیلومتر پرآب ترین و طولانی ترین رود استان گیلان محسوب می شود. این رودخانه از ترکیب دو رود شاهرود و قزل اوزن در شهر منجیل به وجود می آید. رودخانه سفید رود، پس از این که از کوه چهل چشمه در استان کردستان سرچشمه می گیرد با پیوستن رود گروس از کوه های پنجه علی در شمال غرب همدان، به سمت شمال جریان می یابد. این رودخانه در مسیر خود پس از اتصال با رودهای قرانقوش چای، میانه چای، هشتروود چای و بزقوش چای از کوه های سه‌سهند به سمت جنوب شرقی تغییر مسیر داده و با پیوستن زنجان رود به تنگه منجیل می رسد و در نهایت پس از تلاقی طالقان رود با زنجان رود که در این تنگه، قزل اوزن نامیده می شود، سفید رود را به وجود می آورند.

پوشش گیاهی و درختی: گل سوسن چلچراغ، درخت هرزویل.

گونه پرندگان: آنقوت، آبچلیک، اردک ارده ای، اگرت، انواع مرغابی، باکلان، بوتیمار، بلدچین، پاشلک، پرستوی دریایی، پلیکان، جغد، چلچله ابلق، چنگر، خوتکای کله سبز، حواصیل، درنای سیبری، سارگپه، سبزه قبا، سسک، سنگ چشم، سنقر، سینه سرخ، غاز پیشانی سفید، عروس غاز، عقاب دریایی، غاز پازرد، قرقاول، قرقی، قوی فریاد کش، رقه کوهی، کاکایی، لک لک، ماهی خورک.
آبزیان: اردک ماهی، ماهی اسبله، اوزون برون، تاس ماهی، سیاه کولی، سفید کولی، سس ماهی، شاه کولی، لای ماهی، کپور معمولی، ماهی خاویار، ماهی کاراس، سیم پرک، سرخ باله.

تجن

رودخانه تجن، با طول تقریبی ۱۴۰ کیلومتر، از رودخانه های دائمی استان مازندران است. این رودخانه که از کوه های علی خانی، داراب کوه و سرکوه، از ناحیه کوهستانی هزار جریب در دامنه های شمالی رشته کوه های البرز سرچشمه می گیرد، پس از عبور از شرق ساری در نزدیک روستای خزرآباد به دریای خزر می پیوندد. رودخانه

تجن، علاوه بر این که از تلاقی دو رود بزرگ کشف رود و هریرود به وجود آمده، از سرشاخه های مهمی چون: شیرین رود، لاجیم و زارم رود تشکیل شده است

رودخانه تجن، همچنین، بزرگ ترین منبع آب سطحی دشت سرخس در شمال شرق استان خراسان رضوی، به شمار می رود که در شرق شهرستان سرخس جاری است. این رودخانه از گذشته های دور، تاثیر به سزایی در اقتصاد ساکنان منطقه داشته، به طوری وجود پل های قدیمی و تاریخی چون: پل آجری در مسیر راه ساری- بهشهر، پل معلق راه آهن، پل محمد حسن خان، پل آقامحمدخان، پل آجری خزرآباد، گواه از پررونق بودن این منطقه در آن زمان ها بوده است

پوشش گیاهی و درختی: انواع گیاهان آبی، درخت آزاد، انجیلی، توسکا، سفیدار، لیک، مازو گونه پرندگان: آبچلیک، آنقوت، اردک، اگرت، باکلان، بوتیمار، تنجه، چنگر، حواصیل، خروس کولی شکم سیاه، خوتکا، درنا، سنقر تالابی، سنقر سفید، شاه باز زنگوله بال، عقاب دریایی دم سفید، عقاب صحرایی، غاز پیشانی سفید، غاز خاکستری، کاکایی، کشیم، ککورد، لک لک سیاه، یلوه حنایی، هویره آبزیان: ماهی کپور، سیاه ماهی، سس ماهی، سیاه کولی، ماهی سفید، ماهی خاویاری، شاه کولی، مارآبی، قزل آلا

اترک

رودخانه اترک با مساحت تقریبی ۳۳۸۹۰ کیلومتر مربع، از رودخانه های مرزی ایران در شمال شرق کشور محسوب می شود. سرچشمه اصلی این رودخانه ، ارتفاعات هزار مسجد در شمال قوچال است که پس از طی مسیرهایی چون: دشت های قوچان، شیروان، بجنورد، دشت های مانه، قوری میدان، مراوه تپه با شاخه سومبار در منطقه چات مرز ایران و ترکمنستان، پیوند خورده و سرانجام، در خلیج حسنقلی در کشور ترکمنستان به دریای خزر می ریزد

رود اترک، از نظر مساحتی پنجمین رود بزرگ ایران به شمار می آید که براساس قرارداد آخال بخشی از این رود در ناحیه چات، در سال ۱۸۸۱ میلادی، مرز رسمی ایران و اتحادیه شوروی در آن زمان شد و در سال ۱۹۲۶ میلادی به موجب قراردادی مقرر شد حداقل ۵۰ این رود وارد خاک ترکمنستان شود. از مهم ترین شعبه های این رودخانه می توان به رودخانه های کال ایمانی، اینچه، گرماب، خرتوت، چندیر، آجی سو، قره یتیم، کال قره قچان، کلوقرب، نحیب، آق بند و ماسن اشاره کرد

پوشش گیاهی و درختی: آناگالس، اسپند، پوآ، پنجه نمازی، بوریا، جغجه، خارشتر، گلابول، همیشه بهار وحشی،
یولاف وحشی